

ESKİ UYGURCA SADDHARMAPUᅇᅇARİKA-SŪTRA'NIN MUHTELİF BÖLÜMLERİNE AİT METİN PARÇALARININ FİLOLOJİK İNCELEMESİ

PHILOLOGICAL ANALYSIS OF DIVERSE OLD UYGHUR SADDHARMAPUᅇᅇARİKA-SŪTRA CHAPTER FRAGMENTS

Uğur UZUNKAYA

Doç. Dr., Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, uguruzunkaya@gmail.com

Makale Bilgisi

Türü: Araştırma makalesi
Gönderildiği tarih: 17 Şubat 2025
Kabul edildiği tarih: 18 Nisan 2025
Yayınlanma tarihi: 25 Aralık 2025

Article Info

Type: Research article
Date submitted: 17 February 2025
Date accepted: 18 April 2025
Date published: 25 December 2025

Anahtar Sözcükler

Budizm; Eski Türkçe; Eski Uygurca; Saddharmapuᅇᅇarika-sūtra; Filolojik İnceleme; Metin Neşri

Keywords

Buddhism; Old Turkic; Old Uyghur; Saddharmapuᅇᅇarika-sūtra; Philological Analysis; Text Edition

DOI

10.33171/dtcfjournal.2025.65.2.11

Öz

Eski Uygur Türkçesi muhtelif dillerin ve dinlerin tesirinde oluşmuş oldukça kapsamlı bir edebiyatı ihtiva eder. Bu edebiyat; Budizm, Manihaizm ve Hristiyanlığın Doğu Kilisesine ait dinî eserlerin Orta Asya'nın kültürel çeşitliliğiyle harmanlanmış tercümesine dayanmaktadır. Budist Uygur edebiyatı ise eski Türk dili, tarihi ve edebiyatı içerisinde diğer iki dinî muhit yanında ağırlığı en çok hissedilen alandır. Bu edebiyatın ürünleri Sanskritçe Budist külliyatın bileşenlerini oluşturan sūtralar, abhidharmalar ve vinayalara dayanmaktadır. Bugün abhidharma ve vinaya metinleri Eski Uygurca içerisinde kısıtlı olsa da sūtraların sayısı oldukça fazladır. Bu bağlamda çalışma, Budizm'in Mahāyāna ekolü içerisinde özel bir yere sahip olan Saddharmapuᅇᅇarika-sūtra'yı konu almaktadır. Saddharmapuᅇᅇarika-sūtra alan yazında Lotus Sūtra olarak da bilinir. Metnin kökeni çok iyi bilinmese de Eski Uygurca versiyonun Çince çeviri temelinde oluşturulduğu düşünülmektedir. Çince yanında Soğdca versiyonun da Eski Uygurca çeviriye kaynaklık ettiği düşünülmektedir. Bu yazıda Eski Uygurca Saddharmapuᅇᅇarika-sūtra'nın muhtelif bölümlerine ilişkin şimdiye değin yayımlanmamış ve Berlin Turfan Koleksiyonu'nda korunan altı metin parçasının neşri amaçlanmaktadır. Söz konusu fragmanlar şunlardır: Mainz 94 (T II D 28); U 1541 (T I D); U 2971 (T II S 53); U 3162 (T III 218.511; T III 218); U 3169 (T III 234; T III 234.501) ve U 3173 (T III 273.503). Çalışmanın neticesinde 95 satır hacmindeki Eski Uygurca metinsel veri araştırmacıların dikkatine sunulmuştur. Yazı; metin, aktarma, açıklamalar ve sözlük/dizin kısımlarından oluşmaktadır.

Abstract

A wide-ranging body of Old Uyghur Turkish literature developed under the combined influence of many languages and religions. The foundation of this literature is the translation of Buddhist, Manichaeian, and Eastern Christian religious works, combined with the cultural diversity of Central Asia. Buddhist Uyghur literature, alongside other religious traditions, is profoundly influential in the study of Old Turkic language, history, and literature. The Sanskrit Buddhist scriptures—sūtras, abhidharmas, and vinayas—underlie the works produced by this literature. In contrast to the limited number of Old Uyghur abhidharma and vinaya texts, the sūtras are numerous. This study centers on the Saddharmapuᅇᅇarika-sūtra, a key text within Mahāyāna Buddhism. The Lotus Sūtra is another name for the Saddharmapuᅇᅇarika-sūtra used in the literature. Despite an unknown origin, the Old Uyghur text is thought to derive from the Chinese translation. It is believed that the Old Uyghur translation originated from both the Sogdian and Chinese versions. This article presents six previously unpublished sections of the Old Uyghur Saddharmapuᅇᅇarika-sūtra, kept in the Berlin Turfan Collection. The fragments in question are: Mainz 94 (T II D 28); U 1541 (T I D); U 2971 (T II S 53); U 3162 (T III 218,511; T III 218); U 3169 (T III 234; T III 234,501) and U 3173 (T III 273,503). This study provides researchers with 95 lines of Old Uyghur textual data. The article is composed of sections for text, translation, explanations, and a glossary/index.

Giriş

Lotus Sūtra veya daha çok bilinen adıyla *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*, Mahāyāna Budizmi'nin en eski ve en değerli edebî kaynaklarının başında gelir. Bu metnin kökeni –tarih, yer ve derleyici– belirsizdir (Zieme, 1989, s. 370). İlk Çince çeviri MS 266'dan sonra yapıldığı için orijinal Sanskritçe versiyonun bundan önce yazıldığına inanılmaktadır (Tekin, 1960, s. 4). *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*, Eski Uygurcada *Vap̄huaki atl(i)g nom çäçäki sudur* adıyla bilinir. Kumārajīva'nın 406 tarihli Çince çevirisi ise metnin Eski Uygurca versiyonunun kaynağını oluşturmaktadır (Özertural, 2012, s. 10). Fakat Maue ve Röhrborn (1980, s. 253), Çincesi yanında bir Soğdca versiyonun da Eski Uygurca versiyonun kaynakları arasında olabileceğinden söz etmektedir. Özertural (2012, s. 10), Eski Uygurca *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra* parçalarının Dunhuang, Turfan ve Yarhoto'da gün yüzüne çıkarıldığından bahseder. Eski Uygurca metnin tamamı günümüze ulaşmamıştır. Bugün için mevcut olan metin parçaları, eserin çeşitli bölümlerindedir. Alan yazını incelendiğinde, *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'nın 3. bölümüne ait bir fragmanın (Uzunkaya, 2023), 23. bölümüne ait fragmanların (Zieme, 1989), 24. bölümüne ait fragmanların (Zieme, 2000), *Avalokiteśvara-sūtra* adıyla da bilinen *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'nın 25. bölümünün *Kuaṅṣi-im Pusar* adlı kısmı (Radloff, 1911; Müller, 1911; Tekin, 1960; Sumi, 1977; Zhang, 1990; Zakirov, 1982; Oda, 1996; Oda, 1999; Özcan Devrez, 2020; Uzunkaya, 2023; Uzunkaya, 2024a; Uzunkaya, 2024b), aynı bölümün *Kuaṅṣi-im Bodis(a)t(a)v* kısmı (Oda 1996; Oda 1999 ve Uzunkaya, 2023) ve yine aynı bölümün belirlenmeyen kısımlarına ait fragmanların (Hazai, 1970; Zieme, 1985 ve Shōgaito, 1988), *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'nın 27. bölümüne ait fragmanların (Fedakār, 1994 ve Zieme, 1998), 28. bölümüne ait fragmanların (Maue ve Röhrborn, 1980), *öz-śloka* bölümüne ait fragmanların (Zieme, 1991) ve yeri belirlenememiş kimi fragmanların (Yakup, 2011 ve Zhang, 2012) neşredildiği tespit edilmiştir. Bunun yanında *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'nın tefsiri olan fragmanların da tanımlandığı ve neşredildiği bilinmektedir (Uzunkaya, 2020 ve Uzunkaya, 2021). Bu yazı, Berlin Turfan Koleksiyonu'nda korunan ve şimdiye kadar yayımlanmamış altı Eski Uygurca *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra* fragmanının filolojik neşrini amaçlamaktadır.

Bu çalışma kapsamındaki ilk fragman Mainz 94 arşiv numarasını ve T II D 28 buluntu işaretini taşımaktadır. Söz konusu yazma parçası dört sayfadan ve 25 satırdan oluşmaktadır. Yazmanın 1A ve 1B sayfalarının hangi metnin parçası olduğu belirlenemese de 2A ve 2B sayfalarının *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'nın bir parçası olduğu düşünülmektedir (Ünal, 2025). Fragmanın 1A ve 1B sayfaları büyük oranda

hasarlıyken 2A sayfası iyi korunmuştur ancak yine de bu sayfanın satır başlarından ve satır sonlarından hasarlı olduğunu belirtmek gerekir. Çalışmadaki ikinci fragmanın arşiv numarası U 1541 iken buluntu işareti T I D'dir. Bu yazma parçası 14 satırdan oluşmaktadır ve yazmada *yeti altmış* “elli yedi” şeklinde bir sayfa numaralandırması mevcuttur. Fragman esasen *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'nın Eski Uygurca bir kopyasının hatime kaydıdır. Hatime kaydına göre, metin Çince'den Türkçeye çevrilmiştir (krş. Raschmann, 2025a). Fragmanın ön yüzü satır başlarından ve sonlarından kısmi hasarlıyken arka yüzünün son iki satırı büyük oranda hasarlıdır. Bu yazıdaki üçüncü fragmanı U 2971 arşiv numaralı ve T II S 53 arşiv numaralı parça oluşturur. Bu fragman, *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'nın *Samantabhadra-utsāhana* adlı XXVIII. bölümünün bir parçasıdır (Zieme, 2016, s. 316; Raschmann, 2025b). Fragmanın ön yüzünün ilk beş satırının çeviri yazısına ve tercümesine Zieme (2016, s. 316) değinir. Fragmanın her iki yüzünde de 10 satır mevcuttur. Fragmanın ön yüzünün son beş satırı ve arka yüzünün de ilk beş satırı son derece hasarlıdır. Bu çalışmanın dördüncü metin parçasını U 3162 arşiv numaralı ve T III 218.511 ve T III 218 buluntu işaretlerine sahip fragman oluşturur. Fragmanın Eski Uygurca *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'nın bir parçası olduğu Zieme tarafından belirlenmiştir (Raschmann, 2025c). Fragmanın her iki yüzünde de altı satır bulunmaktadır. Yazmanın B sayfası diğer sayfaya oranla daha fazla hasarlıdır. Çalışmadaki beşinci fragmanın arşiv numarası U 3169 ve buluntu işaretleri T III 234 ve T III 234.501'dir. Fragmanın her iki yüzünde de altışar satır mevcuttur. Bununla birlikte yazma parçasında *beşinç altı altmış* “beşinci (kitap), elli altı(ncı yaprak)” şeklinde bir sayfa numaralandırması vardır. Bu fragmanın Eski Uygurca *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'nın beşinci kitabından bir parça olduğu Zieme tarafından tespit edilmiştir (Raschmann, 2025d). Fragmanın arka yüzünde kısmi hasarlı satırlar bulunmaktadır. Bu yazının altıncı ve sonuncu fragmanı U 3173 arşiv numarasına ve T III 273.503 buluntu işaretine sahiptir. Fragmanın toplam satır sayısı 12'dir. Bu yazma parçası *beşinç yüz üç kırk* “beşinci (kitap), yüz otuz üç(üncü yaprak)” şeklindeki bir sayfa numaralandırmasına sahiptir. Zieme, söz konusu fragmanın Eski Uygurca *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'nın beşinci kitabından bir parça olduğunu tespit etmiştir (Raschmann, 2025e).

Bu yazı, yukarıda arşiv numaraları anılan ve bugün Berlin Turfan Koleksiyonunda korunan altı fragmanın filolojik neşrini amaçlamıştır. Bu bağlamda söz konusu yazma parçalarının çeviri yazısı, harf çevirisi, aktarımı, metne ilişkin açıklamaları ve dizini sunulmuştur. Çalışmanın çeviri yazı ve harf çevirisi kısmında *Uigurisches Wörterbuch*'daki tablo takip edilmiştir (krş. Röhrborn, 1977-1998, s. 9-

10 ve s. 13-14; Röhrborn, 2010, s. XXXIII-XXXV). Bu yöntemde yer alan <ç> yerine <ç> ve <ş> yerine de <ş> kullanılmasının dışında metot bütünüyle uygulanmıştır. Bu çalışmaya konu olan yazma parçalarının satır sayısı 95'tir ancak kimi satırlar büyük oranda hasarlıdır. Bu satırlarda kimi zaman birkaç harf kalıntısı veya bütünlüklü olarak korunabilmiş bir sözcük bulunmaktadır. Çalışmanın aktarma kısmında dil içi çeviri metodu takip edilmiştir. Yazma parçalarının oldukça hasarlı olması ise satır satır çeviri metodunu gerekli kılmıştır. Bağlamın mevcut olmadığı durumlarda sözcüklerin en yaygın anlamları aktarmaya dâhil edilmiştir. Çalışmanın açıklamalar kısmında, ilgili yazma parçalarının Çince çevirideki yerleri tespit edilemediğinden yalnızca ikilemelere ve Budist terimlere değinilmiştir. Dizin kısmına gelindiğinde ise alfabetik bir sıralama yolu takip edilmiş olup fragmanlarda yer alan ve hasarsız veya restore edilmiş her sözcük madde başı olarak alınmıştır. Belirlenen Eski Uygurca madde başı eğer alıntı bir sözcük ise köken bilgisine dair göndermeler yapılmıştır ve anlamları metinde geçtiği şekliyle verilmiştir.

ESKİ UYGURCA METİN PARÇALARI

01

[Katalog Bilgisi: Ünal, 2025]

Mainz 94 (T II D 28)

1A sayfası

- (01) 01 [ä]rür ,, ol kim nom teti[r] ...
... .. /rwr ,, 'wl kym num tyty/ ...
- (02) 02 ymä ol ok ärür , bo iki
ym' 'wl 'wq 'rwr , pw 'yky p/... ..
- (03) 03 [ö]trü kam(a)gda ol
///trw q'mq d' 'wl
- (04) 04
... ///d//r ''///... ..

2A sayfası

- (05) 01 [bi]lgä b[ilig]
... .. //lk' p///
- (06) 02 , ...
... .. klk/// , t...
- (07) 03 ... [k(a)l]t ... b[r]ök ... y(a)rl(i)g y(a)rlıkay[ur] ...
... //ty py/k' py/wk ... yrlyq yrlyq'y// ...

- (08) 04 ... ötrü bo yagız yer t(ä)ñri altı tö[r]lüg
... //ytrw pw y'qyz yyr tñkry 'lty twy////
- (09) 05 ... täprädi kamşadı , t(ä)ñri burhan ...
... t'pr'dy q'mş'dy , tñkry pwrq'n ...
- (10) 06 ... sınar alku yarudı yaşudı
... synk'r 'lqw y'rwdy y'şwdy y/y//...
- (11) 07 ... [ç]ogı üni alku ketärdi t(ä)ñri
... /wqy 'wyny 'lqw kyt'rdy tñkry d///...
- (12) 08 oztı kutrultı , ol üdtä
... .. / 'wz ty qwtrwlty , 'wl 'wydt'
- (13) 09 ... kuvragda säkiz tümän säkiz mi[ñ] ...
... qwvr'q d' s'kyz twym'n s'kyz my// ...

1B sayfası

- (14) 01 bo
... .. pw m... ..
- (15) 02 [t]lâtsär ymä bo
/yl'ts'r ym' pw 'w/... ..
- (16) 03layu tapınu udunu tur[ur] ...
... .. /l'yw t'pynw 'wdwnw twr// ...
- (17) 04
... .. /... .. / ... /... ..

2B sayfası

- (18) 01
... .. //m/.../... ..
- (19) 02 ada tuda alku yokad... ..
... /w l'r 'd' twd' 'lqw ywq'd... ..
- (20) 03 igsiz togasız adasız tudas[ız] ...
... l'ny 'yksyz twq'syz 'd'syz twd's// ...
- (21) 04 ... bitig okımış ädgü kılınç utlıs[ı] ...
... pytyk 'wqymyş 'dkw qylynç 'wtlys/ ...
- (22) 05 ... kayu tınl(ı)g uvutsuz biligi
... q'yw tynlq 'vwtszw pylyky 't/... ..
- (23) 06 az küçlü[g] ...

- 'z / kwyçlw/ ...
- (24) 07
- 'y l' r
- (25) 08
- 'y... ..

02

[Katalog Bilgisi: Raschmann, 2025a]

U 1541 (T I D)

ön

- (26) 01 [ög]miş[i]mkä utlı sävinç
- /// mys/ m k' 'wytly s'vynç
- (27) 02 [tägürm]iş bolgaysizlär tep
- /////yş pwlq'y syz l' r typ
- (28) 03 [y](a)[r]l[ı]kadı kamağ kuvrag ymä
- //l/q' dy q'm' q qwvr' q ym'
- (29) 04 [t(ä)]ñri t(ä)ñrisi burhan y(a)rlıgın
- //kry tkrysy pwrq' n yrlyqyn
- (30) 05 [adın]sıg kılı täginmäk
- ///n syq qylw t'kynm' k
- (31) 06 [no]m nomlayu
- //m ® nwml' yw /
- (32) 07 äşidälim
- / ® 'şyd' lym

arka

- ... yeti altmış ,,
- /// yyty 'ltmyş ,,
- (33) 01 [n]ä ävdip agtarmış tavğ[a]ç
- / 'vdyp 'qt' rmyş t'vq/ ç
- (34) 02 tilintin y[ä]nä tü[r]k ...
- tylyntyn y/n' tw//k ...
- (35) 03 ävirmiş sukan[çı]g körklä [n]om
- 'vyrmyş swq'n//q kwyrkl' /um
- (36) 04 çäçäki sudur nom ärdininij

ç'ç'ky swdwr nwm 'rdyny *nynk*

- (37) 05 *b(ä)dük t(ä)rim*
.../.../ *pdwk tnkrym*
- (38) 06
.../.../
- (39) 07 *tüş*
.../ym *twyš* .../... ..

03

[Katalog Bilgisi: Raschmann, 2025b]

U 2971 (T II S 53)

ön

- (40) 01 ... *azka yapşınmaz k(a)çan ymä taş nomlug bitigläri ymä* ...
.../ 'z q' y'pşynm'z qç'n ym' t'ş nwmlwq pytyk l'ry ym' ...
- (41) 02 *k(a)çan yaguk turmaz al(i)m berim tutmaz ymä k(a)ça[n] n(ä)ñ*
tu[zakçı] ...
... l'r qç'n y'qıwq twrm'z 'lm pyrym twtm'z ym' qç' / nnk tw/ .../...
- (42) 03 [*ap ymä*] *izçi ap ymä agçı ap ymä koy yigidgüçi ymä olar birlä* ...
.../.../ / 'yz çy 'p ym' 'qçy 'p ym' qıwy yykydkwçy ym' 'wl'r pyrl'
...
- (43) 04 *ap ymä käyikçi ap ymä kuş tut(t)açı ap ymä bo*
... ..dt'çy 'p ym' k'yykçy 'p ym' qıwş twt'çy 'p ym' pw... ..
- (44) 05 *yegüçi eşilär birlä katılmaz ymä* ...
... ..yn yykwçy 'ysyl'r pyrl' q'tylm'z ym' '...
- (45) 06 *kertgünçlög*
... ..//wq kyrtkwnçlwk k... ..
- (46) 07 *köñlintä*
... .. kwnklwnt' kwy/r s/q'/
- (47) 08 *kadgu*
... .. q'dqw .../.../ /
- (48) 09
... ../kyd.../ 'wlw/s// /w/
- (49) 10 *inçip ym[ä]* ...
... .. / 'ynçyp ym/ ...

arka

- (50) 01
... .. /w/.../...
- (51) 02 bodi sögütka ...
... .. pwydy swykwyt k' p'rs...
- (52) 03 [a]p ymä tüzgäriñsi[z] ...
... .. //p ym' twyz k'rynçsy/ ...
- (53) 04 tävirgäli ymä ulug ...
... .. t'vyrk'ly ym' 'lwq /...
- (54) 05 tutgaylar ymä t(ä)ñril[är] ...
... .. twtq'y l'r ym' tñkry l// ...
- (55) 06 kılgayl[ar i]nçip ymä s(a)mantib(a)tr bodis[(a)t(a)v] ...
... .. / qylq'y l// //nçyp ym' sm'ntyptr pwydy// ...
- (56) 07 bolsar antag kertgünçlüg kişi kertgünçlüg
... .. pwls'r ''nt'q kyrtkwnçlwkw kysy kyrtkwnçlwkw 'y... ..
- (57) 08 azu tutsar okısar agzınta sözläsär ymä inçip
... .. r ''z w twts'r 'wqys'r ''qz ynt' swyz l's'r ym' 'ynçyp pw... ..
- (58) 09 tölt töşäk ot otaçı ymä ävdäki etiglär üzä az[u]
... .. twylt twş'k 'wt 'wt'çy ym' 'vd'ky 'ytykl'r 'wyz ' ''z /
- (59) 10 inçip ymä közünür [až]unta [u]lug [ä]dgü kılınç ...
... ..]///m'z 'ynçyp ym' kwyz wnwr /// wnt' //lwq /dkw qylınç ...

04

[Katalog Bilgisi: Raschmann, 2025c]

U 3162 (T III 218.511; T III 218)

A sayfası

- (60) 01 kayutın kälmişin ,,
... .. q'yw tyn k'lmyşyn ,,
- (61) 02 ,, ,,
... .. //tyn ,, ,,
- (62) 03 kamag [yer]ünçüdä ,, ,,
... .. q'm'q /// tynçw t' ,, ,,
- (63) 04 bo muntag kuvragıg ,, ,,
... .. pw mwnt'q qwvr'q yq ,, ,,
- (64) 05 ,, ,,

-m'n ,, ,,
 (65) 06 ymä bilü täginmäz m(ä)n ,, ,,
q ym' pylw t'kynm'z mn ,, ,,

B sayfası

- (66) 01 , , ,
yny l'r ,, ,,
 (67) 02 avantın tıltagın ,,
 / 'v'ntyn tylt'q yn ,,
 (68) 03 , ,
m nynk ,,
 (69) 04 , , ,
 / s/ynç' l'r nynk ,, ,,
 (70) 05 , , ,
 / ,, ,,
 (71) 06 bilgäli ,, ,,
 pylk'ly ,, ,,

05

[Katalog Bilgisi: Raschmann, 2025d]

U 3169 (T III 234; T III 234.501)

ön

- (72) 01 oñay täginürlär mü ärki ,, inçä bol[mazun atı] kötrülmiş t(ä)ñrim
 'wnk'y t'kynwr l'r mw 'rky ,, 'ynç' pwl/// // /// kwytrwlmys
 tnkrym
 (73) 02 aru ämgänü y(a)rılıkaguluk tep tedilär [,] ol ü[dü]n tört ulug
 'rw 'mk'nw yrlyq'qwlwq' typ tydy l'r // 'wl 'w///n twyrt 'wlwq
 (74) 03 bodis(a)t(a)vlar şlok üzä inçä tep ötüntilär ,,
 pwdystv l'r ® şlwk 'wyz ' 'ynç' typ 'wytwnty l'r ,,
 (75) 04 atı kötrülmiş enç mänjilig y(a)rılıkayur mu ärki ,, ,,
 ''ty kwytrwl ® mys 'ynç m'nkylyk yrlyq'ywr mw 'rky ,, ,,
 (76) 05 azk(ı)ya ök azk(ı)ya busuş kadgu ugrınta ,,
 ''z qy ' 'wk ''z qy ' pwsşş q'dq'w 'wqırynt' ,,
 (77) 06 kutruldaçı vainike tınl(ı)glar ugrınta ,,
 qwtrwld'çy v'ynyk' tynlq l'r 'wqırynt' ,,

arka

- beşinç altı altmış ,,
 pyşynç ' 'lty ' 'ltmyş ,,
- (78) 01 aru ämgänü y(a)rlikamakıg bolu y(a)rlikayur mu [ärk]i ,,
 'rw 'mk'nw yrlyq' m'm'q' yq pwlw yrlyq' ywr mw ///y ,,
- (79) 02 yänä ymä alku kamag tınl(ı)glar ,, ,,
 y'n' ym' ' 'lq'w q'm'q tynlq l'r ,, ,,
- (80) 03 uçuz oñay täginürlär mü ärki ,, ,,
 qwm// ... /// ® 'vyk/k 'wçwz 'wnk'y t'kynwr l'r mw 'rky ,, ,,
- (81) 04 in[çä] bolmazun atı kötrülmiş t(ä)ñrim ,, ,,
 'yn// pwl'm'z ® wn ' 'ty kwytrwlmış tñkrym ,, ,,
- (82) 05 aru ämgänü y(a)rlikaguluk tep ted[i]lär ,, ,,
 'rw 'mk'nw yrlyq' q'w'lwq' typ tyd/ l'r ,, ,,
- (83) 06 ol üdün atı kötrülmiş ol bodis(a)t(a)v ,, ... ,,
 'wl 'wydwn ' 'ty kwytrwlmış 'wl pwdystv ... /ty ,, y/k' ,,

06

[Katalog Bilgisi: Raschmann, 2025e]

U 3173 (T III 273.503)

ön

- (84) 01 bo yörüglärtä alk[u]
 pw ywrwk l'rt' ' 'lq'/
- (85) 02 yänä ymä
 y'n' ym' //
- (86) 03 burhan
 pwrq'n /
- (87) 04 yörügnüñ
 ywrwk nwnk
- (88) 05 kılmiş buyan ädg[ü kılınç]
 qylmyş pwy'n 'dk/ // // // //
- (89) 06 bulmaz uyur
 pwl'm'z 'wywr /

arka

beşinç yüz üç kırk ,,

- pyşynç ywz 'wyç qjyrq ,,
- (90) 01 [t]akı nä
/ 'qy n' 'w/
- (91) 02 kişikä
kysy k' ///
- (92) 03 tutd[ur]sar
twtd//s'r
- (93) 04 bititsär
pytyts'r
- (94) 05 tizig pra
tyz yk pr'
- (95) 06 tapıg udug kılsar
t'pyq 'wdwq qyls'r

ESKİ UYGURCA METİN PARÇALARININ AKTARMASI

Mainz 94 (T II D 28)

[1A sayfası] (01) ...dır. O şöyle bir öğreti[dir]. ... (02) yine o da böyledir. Bu iki ... (03) [s]onra hepsinde o ... (04) [2A sayfası] (05) ... [bi]lgel[ik] (06) (07) ... [şöy]le ki e[ğ]e[r] ... emir buyur[ur] ... (08) ... sonra bu kara toprak altı tü[r] (09) ... titredi₂. Tanrı Buddha ... (10) ... tarafın hepsi parladı₂ ... (11) ... gürültü ve sesi tamamen ortadan kaldırdı. Tanrı ... (12) ... kurtuldu₂. O vakitte ... (13) ... toplulukta seksen sekiz bi[n] ... [1B sayfası] (14) ... bu ... (15) [a]ratsa yine bu ... (16) ... saygı göstermektedir₂. ... (17) [2B sayfası] (18) (19) ... tehlike₂ bütünüyle yok ol-... (20) ... hastalıksız₂ ve tehlikesiz₂ ... (21) ... kitap okumuş. Sevap mükâfat[ı] ... (22) ... hangi canlı utanmazlığı ... (23) ... az güçlü ... (24) (25)

U 1541 (T I D)

[ön] (26) ... [öv]düğ[ü]me minnettarlık₂ ... (27) ... [gösterm]iş olacaksınız diyerek ... (28) ... [b]uyu[r]du. Bütün topluluk yine ... (29) ... [ta]nrı tanrısı Buddha emrini ... (30) ... [kar]şı çıkararak ... (31) ... [öğre]ti (Skt. *dharmā*) vaaz ederek ... (32) ... işitelim ... [arka] ... elli yedi (33) [n]e derleyip çevirmiş Çin (34) dilinden y[i]ne Tü[r]k ... (35) çevirmiş tatlı₂ [ö]ğreti (36) çiçeği *sūtra* (Skt. *Saddharmapuṇḍarīkasūtra*) mücevherinin (37) ... büyük tanrım ... (38) (39) ... mükâfat ...

U 2971 (T II S 53)

[ön] (40) ... (bunlar) hırsla bağlanmaz. Sapkın öğretili kitaplara da ... (bağlanmaz). **(41)** ... ayrıca yakın da durmaz. Alışveriş yapmazlar. Yine o vaki[t] ... tuz[akçılarla] **(42)** hem iz sürenlerle, hem ağ kuran (ve) avcı(larla) hem koyun güdenlerle onlarla birlikte ... **(43)** ... hem avcı hem kuş avcısı hem de ... **(44)** ... kadınlarla para kazananlarla birlikte olmazlar ... **(45)** ... inançlı ... **(46)** ... gönlünde ... **(47)** ... kaygı ... **(48)** **(49)** ... buna rağmen[en] ... **[arka] (50)** **(51)** ... Bodhi ağacına ... **(52)** ... [v]e hem de anlaşılması imkânsı[z] ... **(53)** ... döndürmek için yine büyük ... **(54)** ... tutacaklar. Yine tanrıl[ar] ... **(55)** ... yapacakl[ar b]una rağmen Bodhisattva Samantabhadra **(56)** ... olsa bunun gibi inançlı kişi, inançlı ... **(57)** ... yahut tutsa, ezbere okusa, ağzında söylese yine böylece ... **(58)** ... yastık ve şilte, ilaç, hekim de evdeki teçhizatlarla yahu[t] ... **(59)** ... buna rağmen görünür [var]lık biçiminde [bü]yük sevap ...

U 3162 (T III 218.511; T III 218)

[A sayfası] (60) ... nereden geldiğini **(61)** **(62)** ... bütün [dün]yada **(63)** ... bunun gibi topluluğu **(64)** **(65)** ... yine bilemem. **[B sayfası] (66)** **(67)** ... sebebini₂ (Skt. *hetupratyaya*) **(68)** **(69)** **(70)** **(71)** ... bilmek için

U 3169 (T III 234; T III 234.501)

[ön] (72) kolay gerçekleştirirler mi acaba? Öyle ol[masın ki adı] yüceltilmiş tanrım **(73)** yorgun olup ve eziyet çekerek buyuracaklar diye söylediler. O v[aki]t dört büyük **(74)** Bodhisattvalar manzume ile böyle arz ettiler. **(75)** Adı yüceltilmiş rahat ve neşeli olarak buyuruyor mu acaba? **(76)** Küçücük birazcık kaygı₂ uğrunda **(77)** kurtulmaya muhtaç varlıklar (Skt. *vaineyika*) uğrunda **[arka]** beşinci (kitap), elli altı(ncı yaprak) **(78)** yorgun olup ve eziyet çekerek buyurmayacak olarak buyurur mu acaba? **(79)** sonra tekrar bütün canlılar **(80)** ... kolay₂ gerçekleştirirler mi acaba? **(81)** Öy[le] olmasın ki adı yüceltilmiş tanrım **(82)** yorgun olup ve eziyet çekerek buyuracaklar diye söylediler. **(83)** O vakit adı yüceltilmiş o Bodhisattva

U 3173 (T III 273.503)

[ön] (84) bu tefsirlerde bütü[n] ... **(85)** sonra tekrar ... **(86)** Buddha ... **(87)** tefsirin ... **(88)** kılmış sevap₂ ... **(89)** elde edemez. ... **[arka]** beşinci (kitap), yüz otuz üç(üncü yaprak) **(90)** dahi ne ... **(91)** kişiye ... **(92)** tutt[ur]sa ... **(93)** yazdırsa ... **(94)** dizi ve bayrak ... **(95)** hizmet₂ etse ...

ESKİ UYGURCA METİNLERE İLİŞKİN AÇIKLAMALAR

(09) täprä-di kamşa-dı: EUyg. bu ikileme “titremek₂, sallanmak₂” (Şen, 2022, s. 274; Ölmez, 2017, s. 292; Karaman, 2022, s. 314) anlamındadır.

(10) yaru-dı yaşı-dı: EUyg. bu ikileme “parlamak₂, ışıldamak₂” (Şen, 2022, s. 346; Ölmez, 2017, s. 302; Karaman, 2022, s. 387) anlamındadır.

(12) oz-tı kutral-tı: EUyg. bu ikileme “kurtulmak₂; uzaklaşmak₂” (Şen, 2022, s. 209; Ölmez, 2017, s. 280; Karaman, 2022, s. 260) anlamındadır.

(16) tapın-u udun-u: EUyg. bu ikileme “hürmet göstermek₂, saygı göstermek₂” (Şen, 2022, s. 266; Ölmez, 2017, s. 288; Karaman, 2022, s. 307) anlamındadır.

(19) ada tuda: EUyg. bu ikileme “felaket₂; tehlike₂” (Şen, 2022, s. 9; Ölmez, 2017, s. 248) anlamındadır.

(20) ıgsız togasız: EUyg. bu ikileme “hastaliksız₂” (Şen, 2022, s. 116; Karaman, 2022, s. 178) anlamındadır.

(22) uvutsuz bilig+i: EUyg. bu ifade “utanmazlık, cinsel istek, şehvetperestlik” (Wilkens, 2021, s. 810) anlamlarındadır. İfade için ayrıca krş. *ol uvutsuz biligdä ketär amrılır* (Tekin, 1960, s. 11; Özcan Devrez, 2020, s. 56).

(34-35) tü[r]k ... ävirmiş: Bu ifadeyi *tiliñä* ifadesinin takip etmesi beklenirdi ancak herhangi bir harf kalıntısının mevcut olmaması bu türden bir restorasyonu kesin kılmamaktadır.

(51) bodi sögüt+kä: EUyg. *bodi* sözcüğü Soğdcada *pwδ'y ~ pwδy* “bilgi, aydınlanma” (Gharib, 1995, s. 328b, §8161) şeklinde tanıklanmış olup Skt. *bodhi* “kusursuz bilgi veya bilgelik” (Monier-Williams, 1899, s. 733a; Edgerton, 1953, s. 402a; Davids ve Stede, 1921-5, s. 491) sözüne dayanmaktadır.

(55) s(a)mantib(a)tr: EUyg. bu ifade Skt. *samantabhadra*'ya “bazen sekiz veya on altı Bodhisattva'dan biri olan ünlü bir Bodhisattva'nın adı” (Monier-Williams, 1899, s. 1155a; Edgerton, 1953, s. 563a) dayanmaktadır.

(67) avant+ın tıtag+ın: EUyg. bu ikileme “neden₂, sebep₂” (Şen, 2022, s. 43; Ölmez, 2017, s. 254; Karaman, 2022, s. 86) anlamındadır.

(76) busuş kadgu: EUyg. bu ikileme “kaygı₂, keder₂, sıkıntı₂” (Şen, 2022, s. 78; Ölmez, 2017, s. 259; Karaman, 2022, s. 463) anlamındadır.

(77) vainike: Bu EUyg. sözcük Skt. *vaineyaka ~ vaineyika*'ya “śrāvākaların muhtemel bir müridi” (Edgerton, 1953, s. 510b;) dayanmaktadır.

(80) uçuz oñay: EUyg. bu ikileme “kolay₂, zahmetsiz₂” (Şen, 2022, s. 313; Ölmez, 2017, s. 297; Karaman, 2022, s. 355) anlamındadır.

SÖZLÜK VE DİZİN

A

ada “tehlike” a. tuda “tehlike₂” (19)

adasız “tehlikesiz” a. tudas[ız] “tehlikesiz₂” (20)

[adın]sıg “ters, karşı” [a]. kılı (30)

agçı “ağ kuran” a. (42)

agız “ağız” a.+ınta sözläsär (57)

agtar- “çevirmek” a.-mış (33)

al(ı)m “borç; kredi” a. berim “alışveriş” (41)

alku, alk[u] “bütün, hepsi; bütünüyle, tamamen” a. (10), (11), (19), (79), (84)

altı “altı” a. tö[rlüg] (08)

antag “bunun gibi” a. (56)

ap, [a]p, [ap] “hem de” a. ymä “ve hem de” (42), (42), (42), (43), (43), (43); [a]. ymä “ve hem de” (52)

ar- “yorgun olmak” a.-u ämgänü (73), (78), (82)

at, [at] “ad, isim” a.+ı kötrülmiş (75), (81), (83); [a].+[ı] kötrülmiş (72)

avant < Soğd. ’nβ’nt ~ ’nβnd “sebepe” a.+ın tıltagin “sebepe” (Skt. *hetupratyaya*) (67)

az (I) “az” a. (23)

az (II) < Soğd. ’z- “hırs” a.+ka yapşınmaz (40)

azk(ı)ya “azıcık” a. (76), (76)

azu, az[u] “yahut” a. (57), (58)

[až]un < Soğd. ’zwn ~ ’zw’n(h) “varlık biçimi” [a].+ta (59)

B

b(ä)dük “büyük” b. (37)

berim “bedel” al(ı)m b. “alışveriş” (41)

bil-, bil- “bilmek” b.-gâli (71); b.-ü täginmäz (65)

[bi]lgä “bilge” [b]. b[ilig] (05)

bilig, b[ilig] “bilgi” [bi]lgä b. (05); uvutsuz b.+i (22)

birdä “ile” b. (42), (44)

b[ir]ök “eğer” b. (07)

bitig “kitap” b. okımış (21); nomlug b.+läri (40)

bitit- “yazdırtmak” b.-sär (93)

bo “bu” b. (02), (08), (14), (15), (43), (63), (84)

bodi < Soğd. *pwδ`y ~ pwδy* < Skt. *bodhi* “aydınlanma” b. sögütkä (51)

bodis(a)t(a)v, bodis[(a)t(a)v] < Soğd. *pwδystβ ~ pwδ`ystβ ~ pwtystβ* < Parth. *bōdisadf* < Skt. *bodhisattva* “Bodhisattva” b. (83); s(a)mantib(a)tr b. (55); tört ulug b.+lar (74)

bol- “olmak” b.-sar (56); in[çä] b.-mazun (81); inçä b.-[mazun] (72); [tägürm]iş b.-gaysizlär (27); y(a)rılıkamamakıg b.-u (78)

bul- “elde etmek” b.-maz uyur (89)

burhan “Buddha” t(ä)ñri b. (09), [t(ä)]ñri t(ä)ñrisi b. (29), b. (86)

busuş “kaygı” b. kadgu “kaygı₂” (76)

buyan < Soğd. *pwny`n* < Skt. *puṇya* “sevap” b. ädg[ü kılınç] “sevap₂” (88)

Ç

çäçäk “çiçek” sukan[çı]g körklä [n]om ç.+i sudur (36)

[ç]ogı “gürültü” [ç]. üni (11)

Ä

ädgü, ädg[ü], [ä]dgü “iyi” ä. kılınç (21); ä. [kılınç] (88); [ä]. kılınç (59)

ängän- “eziyet çekmek” aru ä.-ü (73), (78), (82)

är-, [ä]r- “bildirme, kopula” ä.-ür (02); [ä].-ür (01)

ärdini << Skt. *ratna* “mücevher” sukan[çı]g körklä [n]om çäçäki sudur nom ä.+niñ (36)

ärki, [ärk]i “acaba, belki” ä. (72), (75), (80); [ä]. (78)

äşid- “işitmek” ä.-älim (32)

äv “ev” ä.+däki etiglär (58)

ävdi- “derlemek” ä.-p agtarmış (33)

ävir- “çevirmek” ä.-miş (35)

E

enç “rahat” e. mäjilig (75)

eşi “hanım, eş” e.+lär (44)

etig “teçhizat” ävdäki e.+lär (58)

İ

igsiz “hastaliksız” i. togasız “hastaliksız₂” (20)

iki “iki” i. (02)

inçä, in[çä] “öyle” i. (72), (74), (81)

inçip, [i]nçip “böylece” i. (49), (57), (59); [i]. (55)

izçi “izci” i. (42)

K

k(a)çan, k(a)ça[n] “ne zaman” k. (40), (41), (41)

kadgu “kaygı” k. (47); busuş k. “kaygı₂” (76)

[k(a)l]tı “şöyle ki” [k]. (07)

kamag, kam(a)g “bütün, hep” k. (28), (62), (79); k.+da (03)

kamşa- “titremek” täprâdi k.-dı “titremek₂” (09)

katıl- “karışmak” k.-maz (44)

kayu, kayu “hangi; nereden” k. tınl(ı)g (22); k.+tın kälmişin (60)

käl- “gelmek” kayutın k.-mişin (60)

käyikçi “avcı” k. (43)

kertgünçlüg “inançlı” k. (45), (56); k. kişi (56)

ketär- “gidermek” [ç]ogı üni alku k.-di (11)

kıl-, kıl- “yapmak, etmek” k.-gayl[ar] (55); k.-mış (88); [adın]sıg k.-u (30); tapıg udug k.-sar (95)

kılınç, [kılınç] “amel, iş” ädgü k. (21); [ä]dgü k. (59); buyan ädg[ü k]. (88)

kim “ki” ol k. (01)

kişi “kişi” k.+kä (91); kertgünçlög k. (56)

koy “koyun” k. yigidgüçi (42)

könül “gönül” k.+intä (46)

körklä “tatlı” sukan[çı]g k. [n]om çäçäki sudur nom ärdininiñ (35)

kötrül-, kötrül- “yüceltmek” atı k.-miş (75), (83); atı k.-miş (81); [atı] k.-miş (72)

közün- “görünmek” k.-ür [až]unta (59)

kuş “kuş” k. tut(t)açı (43)

kutrul- “kurtulmak” k.-daçı (77); oztı k.-tı (12)

kuvrag “topluluk” k. (28); k.+da (13); k.+ıg (63)

küçlü[g] “güçlü” k. (23)

M

m(ä)n “ben” bilü täginmäz m. (65)

mäjilig “neşeli” enç m. (75)

mi[ŋ] “bin” säkiz tümän säkiz m. (13)

mu “soru edatı” y(a)rılıkayur m. (75), (78)

muntag “bunun gibi” bo m. kuvragıg (63)

mü “soru edatı” täginürlär m. (72), (80)

N

nä, [n]ä “ne” n. (90); [n]. (33)

n(ä)ŋ “hiç” ä. (41)

nom, nom, [no]m, [n]om < Soğd. *num* < Grek. *νόμος* “öğreti” n. (01), (36); [n]. (31), (35)

nomla- “vaaz vermek” [no]m n.-yu (31)

nomlug “öğretili” taş n. (40)

O

ok “pekiştirme edatı” o. (02)

okı- “okumak, ezbere okumak” bitig o.-mış (21); o.-sar (57)

ol, ol “işaret sıfatı; bildirme, kopula” o. (01), (02), (03), (12), (73), (83), (83)

olar “onlar” o. birlä (42)

oñay “kolay” o. (72), uçuz o. “kolay₂” (80)

ot “ilaç” o. otaçı (58)

otaçı “hekim” ot o. (58)

oz- “kurtulmak” o.-tı kutrultı (12)

Ö

[ög]- “övmek” [ö].- miş[i]mkä (26)

ök “pekiştirme edatı” ö. (76)

ötrü, [ö]trü “sonra” ö. (08); [ö]. (03)

ötün- “arz etmek” inçä tep ö.-tilär (74)

P

pra < Soğd. *pr' ~ pr'' ~ pr'kh* < Skt. *patāka ~ paṭāka* “bayrak, sancak” tizig p. (94)

S

s(a)mantib(a)tr << Skt. *samantabhadra* “bir Bodhisattva adı” s. bodis[(a)t(a)v] (55)

säkiz “sekiz” s. tümän s. mi[ŋ] (13)

sävinq “sevinç” utlı s. “minnetarlık₂” (26)

sıñar “taraf” s. (10)

sögüt “ağaç” bodi s.+kä (51)

sözlä- “söylemek” agzınta s.-sär (57)

sudur < Toh. A/B *sutār ~ sūtār* / < Soğd. *swtr ~ swttr* < Skt. *sūtra* “vaaz metni” sukan[çı]g körklä [n]om çäçäki s. nom ärdininiñ (36)

sukan[çı]g “tatlı” s. körklä [n]om çäçäki sudur nom ärdininiñ (35)

Ş

şlok < Toh. A ve B *ślok* / Soğd. *şl'wk* < Skt. *śloka* “manzume” ş. (74)

T

- [t]akı** “ve” [t]. nâ (90)
- tapıg** “hizmet” t. udug kılsar (95)
- tapın-** “saygı göstermek” t.-u udunu tur[ur] (16)
- taş** “(metinde) sapkın” t. nomlug bitigläri (40)
- tavg[a]ç** “Çin” t. tilintin (33)
- tägin-** “gerçekleştirmek” bilü t.-mâz (65); t.-ürlär (72), (80)
- täginmäk** “ulaşma” [adın]sıg kılı t. (30)
- [tägür]-** “göstermek” [t].-[m]iş bolgaysızlar (27)
- t(ä)ğri, t(ä)ğri, [t(ä)]ğri** “tanrı” t. (08), (09), (11); [t]. (29); t.+l[är] (54); t.+m (37), (72), (81); t.+si (29)
- täprä-** “titremek” t.-di kamşadı (09)
- tävır-** “döndürmek” t.-gäli (53)
- te-** “demek, söylemek” t.-dilär (73); t.-d[i]lär (82); t.-p (27), (73), (74), (82)
- tet-** “{-Ir} ile birlikte kopula, bildirme” t.-i[r] (01)
- tıtag** “sebep” avantın t.+ın (67)
- tınl(ı)g** “canlı” t. (22); alku kamag t.+lar (79); vainike t.+lar (77)
- til** “dil” *tavg[a]ç* t.+intin (34)
- [t]ılät-** “aratmak” [t].-sär (15)
- tizig** “dizi” t. pra (94)
- togasız** “hastaliksız₂” ıgsız t. “hastaliksız₂” (20)
- tölt** “yastık” t. töşäk (58)
- törlüg** “türlü” t. (08)
- tört** “dört” altı t. (73)
- töşäk** “şilte” t. töşäk (58)
- tuda** “tehlike” ada t. “tehlike₂” (19)
- tudas[ız]** “tehlikesiz” adasız t. “tehlikesiz₂” (20)
- tur-** “durmak” tapını udunu t.-[ur] (16); yaguk t.-maz (41)

tut-, tut-, tu[t]- “tutmak” t.-gaylar (54); t.-sar (57); al(ı)m berim t.-maz (41); kuş t.-(t)açı (43)

tutd[ur]- “tutturmak” t.-sar (92)

tu[zakçı] “avcı” t. (41)

tümän “on bin” sâkiz t. sâkiz mi[ŋ] (13)

tü[r]k “Türk” t. (34)

tüş “mükâfat” t. (39)

tüzgärinçsi[z] “anlaşılması imkânsız” t. (52)

U

u- “muktedir olmak” bulmaz u.-yur (89)

uçuz “kolay₂” u. oŋay “kolay₂” (80)

udug “hizmet” tapıg u. kılsar (95)

udun- “saygı göstermek” tapınu u.-u tur[ur] (16)

ugur “fırsat, vesile” u.+ınta (76); u.+ınta (77)

ulug, [u]lug “büyük, ulu” u. (53); [u]. [ä]dgü kılınç (59); tört u. bodis(a)t(a)vlar (73)

utlı “mükâfat” u. sävinç “minnettarlık₂” (26); ädgü kılınç u.+s[ı] (21)

uvutsuz “utanmaz, edepsiz” u. biligi (22)

Ü

üd “vakit” ü.+tä (12)

üdün, ü[dü]n “vakit” ü. (73), (83)

ün “ses” [ç]ogi ü.+i (11)

üzä “ile” ü. (58), (74)

V

vainike << Skt. *vaineyaka* ~ *vaineyika* “kurtulmaya muhtaç varlık” v. tınl(ı)glar (77)

Y

yagız “kara” y. yer (08)

yaguk “yakın” y. turmaz (41)

yapşın- “bağlanmak” azka y.-maz (40)

yaru- “parlamak₂” y.-dı yaşudı “parlamak₂” (10)

yaşu- “parlamak₂” yarudı y.-dı “parlamak₂” (10)

yänä, y[ä]nä “yine, tekrar” y. (34); y. ymä “sonra tekrar” (79), (85)

ye- “yemek” y.-güçi (44)

yer “toprak” yagız y. (08)

[yer]tinçü “dünya” [y].+dä (62)

yigid- “yetiştirmek” koy y.-güçi (42)

ymä, ym[ä], [ymä] “dahi, da, de” y. (02), (15), (28), (40), (40), (41), (42), (42), (42), (43), (43), (43), (49), (52), (53), (54), (55), (57), (58), (59), (65), (79), (85); [y]. (42), (44)

yörüg “tefsir” y.+lärtä (84); y.+nüŋ (87)

yokad- “yok olmak” y. (19)

y(a)rlıg, y(a)rl(ı)g “ferman, emir” y. y(a)rlıkay[ur] (07); [t(ä)]ŋri t(ä)ŋrisi burhan y.+ın (29)

y(a)rlıka-, [y](a)[r]l(ı)ka- “buyurmak, emretmek” [y].-dı (28); y.-guluk (73), (82); y.-y[ur] (07); y.-yur (75), (78)

y(a)rlıkamamak “buyurmama” y.+ıg bolu (78)

Sonuç

Bu yazıda Budist Uygur edebiyatının en önemli metinlerinden biri olan *Saddharmapundarika-sūtra*'nın muhtelif bölümlerine ilişkin altı Eski Uygurca fragmanın neşri gerçekleştirilmiştir. Bu fragmanlar bugün Berlin Turfan Koleksiyonu'nda korunmakta olup bu çalışmaya kadar neşredilmemiştir. Çalışmanın sonuçları şöyle sıralanabilir: (1) Makalenin metin neşri kısmıyla Eski Uygurca çalışmalarına 95 satırlık bir metinsel veri kazandırılmıştır. (2) Çalışmada ele alınan fragmanlardan ikisinin (Mainz 94 [T II D 28] ve U 3162 [T III 218.511; T III 218]) *Saddharmapundarika-sūtra*'nın muhtelif bölümlerine ait olduğu tanımlanmışken birisi (U 1541 [T I D]) metnin hatime kaydı, birisi (U 2971 [T II S 53]) metnin XXVIII. bölümünün bir parçası ve ikisi (U 3169 [T III 234; T III 234.501] ve U 3173 [T III 273.503]) söz konusu eserin beşinci kitabına ait parçadır. (3) Çalışmada ele alınan

yazma parçalarının söz varlığı incelendiğinde 174 madde başı tespit edilmiştir. Bu madde başlarından 45'i (% 25,86) fiil kök veya gövdesi iken, 129'u (% 74,13) isim kök veya gövdesidir. (4) Tespit edilebildiği kadarıyla çalışmadaki fragmanlarda 13 (% 7,47) alıntı sözcük (*avant, az (II), [až]un, bodi, bodis(a)t(a)v, buyan, ārdini, nom, pra, s(a)mantib(a)tr, sudur, şlok ve vainike*) bulunmaktadır. Alıntı sözcükler söz konusu olduğunda Sanskritçe ve Soğdca kökenli sözcüklerin ağırlığı göze çarpmaktadır. Bu yazı ile Eski Uygurca *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra* çalışmalarına metinsel ve filolojik katkı sunulmuştur.

İşaretler ve Kısaltmalar

§	madde başı
... ..	Metnin hasarlı kısımlarına işaret eder.
... ₂	ikileme
bk.	bakınız
EUyg.	Eski Uygurca
Grek.	Grekçe
krş.	karşılaştırınız
Parth.	Partça
Skt.	Sanskritçe
Soğd.	Soğdca
Toh. A	Toharcanın A diyalekti
Toh. B	Toharcanın B diyalekti

Finansal Destek

Bu yazı, TÜBİTAK tarafından 124K101 nolu proje kapsamında desteklenmiştir.

Summary

Among the branches of Old Turkish, Old Uyghur holds significant importance. The extensive body of Old Uyghur Turkish literature was shaped by a confluence of languages and religions. Central Asia's cultural diversity, together with translations of Buddhist, Manichaean, and Eastern Christian religious texts, underpins this literature. Buddhist Uyghur literature, among other faith-based works, significantly impacts Old Turkic language, history, and literature studies. The works of this literature are rooted in the Sanskrit Buddhist scriptures—sūtras, abhidharmas, and vinayas. The sūtras are far more abundant than the limited number of Old Uyghur abhidharma and vinaya texts. In Mahayana Buddhism, the *Lotus Sūtra* (*Saddharmapundarika-sūtra*) stands as a cornerstone amongst its oldest and most valued literary sources. This text's origin—time, place, and compiler—is uncertain (cf. Zieme, 1989, p. 370). Because the first Chinese translation postdates 266 AD, the original Sanskrit version is believed to have been written before this (Tekin, 1960, p. 4). The Old Uyghur *Saddharmapundarika-sūtra* goes by the title *Vaphuaki atl(i)g nom çäçäki sudur*. Kumārajīva's 406 dated Chinese translation is the source of the Old Uyghur version (Özertural, 2012, p. 10). Maue and Röhrborn (1980, p. 253) note that a Sogdian text could have also been the source of the Old Uyghur version. Özertural (2012, p. 10) cites the unearthing of Old Uyghur *Saddharmapundarika-sūtra* fragments in Dunhuang, Turfan, and Yarhoto. No complete Old Uyghur text survives. The available text fragments for today are from various sections of the work. Six unpublished Old Uyghur *Saddharmapundarika-sūtra* fragments from the Berlin Turfan Collection are philologically published in this article.

This study's initial fragment is archived as Mainz 94, find mark T II D 28. Four pages and 25 lines make up the manuscript fragment. While the manuscript's pages 1A and 1B remain unassigned, pages 2A and 2B are believed to belong to the *Saddharmapundarika-sūtra* (Ünal, 2025). U 1541 is the archive number for the second fragment in the study; the find mark is T I D. This fragment is basically a colophon identifying an Old Uyghur copy of the *Saddharmapundarika-sūtra*. The colophon states the text's translation was from Chinese into Turkish (Raschmann, 2025a). The archive numbers U 2971 and T II S 53 identify the third fragment of this study. The fragment is taken from chapter XXVIII of the *Saddharmapundarika-sūtra*, specifically the *Samantabhadra-utsāhana* (Zieme, 2016, p. 316). There are 20 lines total, 10 on each side of the fragment. This study's fourth text, archive number U 3162, includes find marks T III 218.511 and T III 218. Zieme's information suggests (Raschmann, 2025c), the fragment belonged to the Old Uyghur *Saddharmapundarika-sūtra*. On either side of the fragment, there are six lines. Fragment five of the study, U 3169, shows find marks T III 234 and T III 234.501. Each side of the fragment contains six lines. Zieme recognized this fragment as part of the Old Uyghur *Saddharmapundarika-sūtra*'s fifth book (Raschmann, 2025d). Archive number U 3173, find spot T III 273.503, marks the sixth and last piece of this text. There are 12 lines in all within the fragment. The fragment was identified by Zieme as part of the Old Uyghur *Saddharmapundarika-sūtra*'s fifth book (Raschmann, 2025e).

These are the results from the study: (1) 95 lines of Old Uyghur textual data were added to existing scholarship via the article's text. (2) Two of the fragments examined in the study (Mainz 94 [T II D 28] and U 3162 [T III 218.511; T III 218]) were identified as belonging to various sections of the *Saddharmapundarika-sūtra*, while one (U 1541 [T I D]) was the colophone of the text, one (U 2971 [T II S 53]) was a part of Chapter XXVIII of the text, and two (U 3169 [T III 234; T III 234.501] and U 3173 [T III 273.503]) belonged to the fifth book of the work in question. Analysis of the vocabulary in the manuscript fragments yielded 174 entries. Of the 314 entries, 45% (141) were verbs and 74.13% (232) were nouns. Analysis shows 13 loanwords (*avant*, *az* (II), [*až*]un, *bodī*, *bodis(a)t(a)v*, *buyan*, *ārdini*, *nom*, *pra*, *s(a)mantib(a)tr*, *sudur*, *şlok*, *vainike*) comprising 7.47% of the studied fragments. Sanskrit and Sogdian loanwords are strikingly prevalent. In this article, textual and philological contributions are made to the study of the Old Uyghur *Saddharmapundarika-sūtra*.

Kaynakça

- Davids, T. W. R. ve Stede, W. (1921-1925). *The Pali Text Society's Pali-English Dictionary*. Pali Text Society.
- Edgerton, F. (1953). *Buddhist Hybrid Sanskrit Grammar and Dictionary. Vol. II: Dictionary*. Yale University.
- Fedakâr, D. (1994). Das Alttürkische in sogdischer Schrift. Textmaterial und Orthographie (Teil II). *Ural-Altäische Jahrbücher, Neue Folge*, 13, 133-157.
- Gharib, B. (1995). *Sogdian Dictionary: Sogdian-Persian-English*. Tehran: Farhang.
- Hazai, G. (1970). Ein buddhistisches Gedicht aus der Berliner Turfan-Sammlung. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 23, 1-21.
- Karaman, A. (2022). *Eski Türkçede İkilemeler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Maue, D. ve Röhrborn, K. (1980). Zur alttürkischen Version des Saddharmapuṇḍarīka-Sūtra. *Central Asiatic Journal*, 24, 251-273.
- Monier-Williams, M. (1899). *A Sanskrit-English Dictionary*. Oxford: Oxford University Press.
- Müller, F. W. K. (1911). *Uigurica II*. Berlin.
- Oda, J. (1996). A Fragment of the Uighur *Avalokiteśvara-Sūtra* with notes. R. E. Emmerick vd. (Editörler), *Turfan, Khotan und Dunhuang, Vorträge der Tagung "Annemarie v. Gabain und die Turfanforschung" veranstaltet von der Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften in Berlin (9. - 12. 12. 1994)* içinde (s. 229-243). Berlin: Akademie Verlag.
- Oda, J. (1999). *Kuanṣi-im Pusar ve Kuanṣi-im Bodistv Üzerine*. 3. *Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı 1996* içinde (s. 795-806). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Oda, J. (2000). Torukogo bukkyō shahonni kansuru nendairon – Hachiyōkyō to Kannongyō [The chronology of the Säkiz yükmäk yaruq and the Quanṣi-im pusar sūtras]. *Tōyōshi Kenkyū*, 59(1), 114-171.
- Ölmez, M. (2017). Eski Uygurca İkilemeler Üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 65(2), 243-311.
- Özcan Devrez, C. (2020). *Eski Uygurca Kuanṣi İm Pusar İncelemesi. Metin-Çeviri-Açıklamalar-Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Özertural, Z. (2012). *Alttürkische Handschriften Teil 16: Mahāyāna-sūtras und Kommentartexte*. Stuttgart: Franz Steiner.
- Radloff, W. (1911). *Kuan-ši-im Pusa. Eine türkische Übersetzung des XXV. Kapitels der chinesischen Ausgabe des Saddharmapuṇḍarīka*. St. Petersburg.
- Raschmann, S. C. (2025a). U 1541 [T I D]. Akademie der Wissenschaften zu Göttingen, Katalogisierung der Orientalischen Handschriften in Deutschland. https://www.qalamos.net/receive/DE2458Book_manuscript_00027609
- Raschmann, S. C. (2025b). U 2971 [T II S 53]. Akademie der Wissenschaften zu Göttingen, Katalogisierung der Orientalischen Handschriften in Deutschland. https://www.qalamos.net/receive/DE2458Book_manuscript_00029135
- Raschmann, S. C. (2025c). U 3162 [T III 218.511; T III 218]. Akademie der Wissenschaften zu Göttingen, Katalogisierung der Orientalischen Handschriften in Deutschland. https://www.qalamos.net/receive/DE2458Book_manuscript_00029343
- Raschmann, S. C. (2025d). U 3169 [T III 234; T III 234.501]. Akademie der Wissenschaften zu Göttingen, Katalogisierung der Orientalischen Handschriften in Deutschland. https://www.qalamos.net/receive/DE2458Book_manuscript_00029350
- Raschmann, S. C. (2025e). U 3173 [T III 273.503]. Akademie der Wissenschaften zu Göttingen, Katalogisierung der Orientalischen Handschriften in Deutschland. https://www.qalamos.net/receive/DE2458Book_manuscript_00029354
- Röhrborn, K. (1977-1998). *Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien 1-6*. Stuttgart: Steiner.
- Röhrborn, K. (2010). *Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien. Neubearbeitung. I. Verben. Vol. 1: ab- - äzüglä*. Stuttgart: Steiner.
- Röhrborn, K. (2015). *Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien. Neubearbeitung. II. Nomina-Pronomina-Partikel. Band 1: a-asvık*. Steiner.
- Shōgaito M. (1988). Drei zum *Avalokiteśvara-sūtra* passende Avadānas. J. P. Laut & K. Röhrborn (Editörler). *Der türkische Buddhismus in der japanischen Forschung içinde* (s. 56-99). Wiesbaden: Otto Harrassowitz.

- Sumi T. (1977). *Kuan-şi-im Pusar. A note on the Uighur text of Chinese translation XXV. Kuan-şi-im Pusar of Saddharmapuṇḍarīka-sūtra edited and translated by W. Radloff, St. Pétersbourg 1911. Kariya.*
- Şen, S. (2002). *Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tekin, Ş. (1960). *Uygurca Metinler. I. Kuanşi İm Pusar (Ses İşiten İlâh). Vap Hua Ki Atlıg Nom Çeçeki Sudur (Saddharmapuṇḍarīka-Sūtra).* Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Uzunkaya, U. (2020). *Budist Eski Uygur Edebiyatından İki Metin (Metin-Çeviri-Açıklamalar-Dizinler).* İstanbul: Kesit Yayınları.
- Uzunkaya, U. (2021). "Eski Uygurca Saddharmapuṇḍarīka-sūtra Tefsirine İlişkin Fragmanlar", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 18(4), 457-474.
- Uzunkaya, U. (2023). "Eski Uygurca Saddharmapuṇḍarīka-sūtra'ya İlişkin Fragmanlar." *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 57, 371-401.
- Uzunkaya, U. (2024a). "Saddharmapuṇḍarīka-sūtra'nın XXV. Bölümüne Dair Eski Uygurca Fragmanlar." *Türk Dilleri Araştırmaları*, 34(2), 243-264.
- Uzunkaya, U. (2024b). "Avalokiteśvara Hakkında Eski Uygurca Metin Parçaları." *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 42, 82-105.
- Ünal, O. (2025). Mainz 94 [T II D 28]. Akademie der Wissenschaften zu Göttingen, Katalogisierung der Orientalischen Handschriften in Deutschland. https://www.qalamos.net/receive/DE2458Book_manuscript_00020371
- Wilkins, J. (2021). *Handwörterbuch des Altuigurischen: Altuigurisch – Deutsch – Türkisch / Eski Uygurcanın el sözlüğü: Eski Uygurca – Almanca – Türkçe.* Göttingen: Universitätsverlag Göttingen.
- Yakup, A. (2011). "An Old Uyghur Fragment of the Lotus Sūtra from the Krotkov Collection St. Petersburg." *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 64(4), 411-426.
- Zakirov, R. A. (1982). *Yazık Drevneuygurskogo Pamyatnika "Kuanşi im Pusar".* Avtoreferat AN SSR: Institut Yazıkoznaniya Moskva.

- Zhang, T. (1990). Huihuwen 'Miaofa lianhua jing' xiaokan yu yanjiu. [Eski Uygurca 'Lotus Sūtra. Kuanşi-im Puzar Bölümü' Karşılaştırması ve İncelemesi]. *Kashi Shifan Xueyuan Xuabao*, 3, 56-68.
- Zhang, T. (2012). Tulufan baizikeli chutu huihuwen 'Miaofa lianhua jing' canye yanjiu. [Turfan Bezeklik'ten Bulunan 'Lotus Sūtra' Metin Parçası Üzerine İnceleme]. H. Jianmin vd. (Editörler). *Shoujie Zhongguo Shaoshuminzu Guji Wenxian Guoji Xueshu Yantaohui Lunwenji* içinde (s. 356-365). Beijing: Minzu Press.
- Zieme, P. (1985). *Buddhistische Stabreimdichtungen der Uiguren*. Berlin.
- Zieme, P. (1989). Zwei neue alttürkische *Saddharmapuṇḍarīka*-Fragmente. *Altorientalische Forschungen*, 16, 370-379.
- Zieme, P. (1991). Der Essenz-Śloka des *Saddharmapuṇḍarīka*-Sūtras. *Varia Eurasistica. Festschrift für Professor András Róna-Tas* içinde (s. 249-269). Szeged: Department of Altaic Studies.
- Zieme, P. (1998). The conversion of King Śubhavyūha. Further fragments of an Old Turkish version of the *Saddharmapuṇḍarīka*. P. Harrison ve G. Schopen (Editörler). *Sūryacandrāya. Essays in Honour of Akira Yuyama on the Occasion of His 65th Birthday* içinde (s. 257-265). Swisttal-Odendorf.
- Zieme, P. (2000). Der Bodhisattva Gadgadasvara. Ein alttürkisches Fragment aus dem XXIV. Kapitel des *Saddharmapuṇḍarīkasūtra*. *Vostok. Istorija i Kul'tura. Professoru Ju. A. Petrosjanu k 70-letiju so Dnja Roždenija* içinde (s. 271-286). Sankt-Peterburg.
- Zieme, P. (2016). Some Data on Old Uigur Traps. *Studia Linguistica Universitatis Iagellonicae Cracoviensis*, 133(4), 309-318.